

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2016/1.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **NIEMAND ZAL MIJ ONGESTRAFT VERNEDEREN.
GEORGES WILDEMEERSCH OVER DE JONGE
HUGO CLAUS**

Het is vaak merkwaardig gesteld met de schrijversbiografie. Een schrijver wordt object van een biografie, omdat hij bekendheid heeft verworven met zijn literaire werk. Maar in de biografie verdwijnt dit niet zelden in de schaduw van zijn liefdesleven of de relatie met zijn ouders.

Deze wanverhouding is gelukkig afwezig in *Hugo Claus. De jonge jaren*, een kloek en fraai verzorgd boek dat is verlucht met vele foto's, tekeningen en reproducties van handschriften en brieven. Het is

De jonge Hugo Claus.

geschreven door Georges Wildemeersch, die zijn sporen als kenner van leven en werk van Hugo Claus al ruimschoots verdiende. De gewezen hoogleraar Nederlandstalige letterkunde aan de Universiteit Antwerpen houdt zich al meer dan veertig jaar bezig met deze auteur. Hij publiceerde een aantal boeken over hem en tientallen artikelen. In 1996 richtte hij het Studie- en Documentatiecentrum Hugo Claus op aan de universiteit waar hij werkzaam was. Het betreft, kortom, een onderzoeker van wie iets mag worden verwacht. Deze verwachting wordt royaal ingelost.

De eerste zin van de inleiding luidt: "Dit boek schetst een beeld van de jeugdjaren van Hugo Claus tussen 1942 en 1949, en van zijn ontluikende talent." Wildemeersch bestempelt zijn boek niet als een biografie. Dat zou ook vreemd zijn, daar de eerste dertien jaar (Claus werd geboren in 1929) ontbreken en er derhalve bijvoorbeeld weinig wordt verteld over zijn kostschooltijd. Wildemeersch behandelt de periode die ongeveer parallel loopt aan het leven van Louis Seynaeve, 1939 tot 1947, in *Het verdriet van België* (1983). Naar deze autobiografisch geïnspireerde roman wordt dan ook frequent verwezen. Deze voorstelling van zaken is niet

helemaal correct, omdat de studie van Wildemeersch eindigt met *De hondsdagen*, de tweede roman van Claus uit 1952.

De studie concentreert zich op de ervaringen van de jonge Hugo Claus, speciaal de wijze waarop hij de Tweede Wereldoorlog ondergaat, en de neerslag daarvan in zijn literaire werk. Centraal staat daarbij steeds, zo belooft Wildemeersch, “de kunst en in het bijzonder de literatuur”. (p. 7) Die belofte komt hij zonder mankeren na.

Wildemeersch is hoofdredacteur van *Het teken van de ram*, aanvankelijk een jaarboek gewijd aan leven en werk van Hugo Claus, voor het eerst verschenen in 1996, later onregelmatiger uitkomend, voor het laatst in 2005. De hoofdredacteur heeft aan elk van de vier gepubliceerde delen een kroniek bijgedragen die een aantal jaren van Claus’ leven beslaat. Voornaamste bron van informatie zijn de talloze interviews die de schrijver in de loop der jaren werden afgenomen. Ook in *Hugo Claus. De jonge jaren* vormen deze vraaggesprekken het fundament.

Daarbij vervalt Wildemeersch niet in een geestloze herhaling: hij heeft nieuw materiaal vergaard en het bestaande beeld verder uitgewerkt. Een voorbeeld. In 1942, Hugo Claus is dan dertien jaar oud, schenkt hij een klasgenote op het Koninklijk Atheneum in Kortrijk, Miriam Soetaert, het gedicht ‘Gruuwvuur’ (*Het teken van de ram* 1, p. 56). Hetzelfde feit wordt vermeld in *De jonge jaren*, maar nu wordt ook geëxpliceerd dat het gedicht een vertaling is van ‘Mutter des Bergmanns’, geschreven door de Duitse schrijfster Elisabeth Emundts-Draeger (1898-1987). Claus voorziet het gedicht van een nieuwe titel, die verwijst naar een mijngasontploffing. Het Duitstalige gedicht was verschenen in *De Vlag*, het tijdschrift van de nationaalsocialistische Deutsch-Vlämische Arbeitsgemeinschaft (p. 15). Zowel de oorspronkelijke tekst als de bewerking is geïnspireerd door de ideologie van het nazisme.

Dit mag niet verwonderen, want Hugo Claus groeide op in een “zwart nest”. Tijdens de oorlog is hij een fanatiek aanhanger van de Duitse bezetters. Na hun nederlaag wordt vader Jozef Claus als collaborateur geïnterneerd en neemt diens vrouw met haar vier zoons, van wie Hugo de oudste is, de wijk naar haar moeder in het dorp Astene. Aan deze

nieuwe woonplaats ontleent Hugo de schuilnaam die hij in deze jaren gebruikt: Hugo C. van Astene. Zijn sympathie gaat nu uit naar de Engelstalige overwinnaars en hun cultuur.

Hugo Claus was een vroegrijpe jongeman, zowel in zijn contacten met vrouwen als in zijn literaire werk. Nog voor hij de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt, debuteert hij met de dichtbundel *Kleine reeks* (1947). Vooraanstaande critici als Raymond Herreman (1896-1971) en André Demedts (1906-1992), aan wie hij zijn werk toestuurde, oordelen positief over zijn eerste literaire voortbrengselen, al hebben zij ook aanmerkingen. Die betreffen de nog wat onvolwassen inhoud en een onvolkomen beheersing van de poëtische techniek. In *Kleine reeks* is al de frictie voelbaar tussen het traditionalisme en het modernisme dat zal doorbreken in de opvolger, *Registreren* (1948).

Wildemeersch laat zien dat de jonge Hugo Claus alles op alles zet om een positie als kunstenaar te veroveren. Aanvankelijk wil hij schilder worden en sluit hij zich aan bij de Gentse groep La Relève (De Aflossing). Al spoedig wint de literatuur het echter en probeert hij samen met Jan Walravens (1920-1965) een eigen tijdschrift, *Janus*, op te richten. De verwerkelijking van dit plan strandt op een veto van vader Jozef, bij wiens uitgeverij het blad zou verschijnen. (Het is niet de eerste, en zeker niet de enige keer dat vader en zoon krachtig botsen.) Het programma van het tijdschrift dat te elfder ure schipbreuk lijdt, lijkt veel op dat van het avant-gardistische blad *Tijd en Mens*, dat in 1949 van start zal gaan.

In zijn inleiding kondigt Wildemeersch aan dat hij in de beschrijving van Claus’ jonge jaren vooral aandacht zal besteden aan drie onderwerpen: “aan de kunst, de politiek en de liefde, en aan hun vaak intense interactie.” (p. 9) Niet toevallig zijn dit ook de programmapunten (dichtkunst, revolutie en liefde) van het surrealisme, de stroming waarin de jonge schrijver zich naar eigen zeggen in het jaar 1948 onderdompelt. Hij neemt vooral de moraal over van deze artistieke richting en veel minder de techniek. Die moraal schrijft een literatuur voor die geen concessies doet aan de burgerlijke samenleving, een antimaatschappelijke opstelling en een opvatting van de liefde als een *amour fou*.

Deze liefde dient zich in januari 1949 aan in het leven van Hugo Claus, als hij kennismaakt met Elly Overzier. Zij is de vrouw voor wie hij in de volgende jaren vele gedichten zal schrijven. De liefde wordt daarin verbeeld als een relatie die zowel wreedheid als tederheid met zich brengt. Dit zal later ook het geval zijn in *De Oostakkerse gedichten* (1955), waarin de liefde wordt voorgesteld “als een alles verzen-gende, beide partners aanvretende kracht”. (p. 289)

Wildemeersch heeft een onberispelijk boek afgeleverd. Wie toch een kritische kanttekening wil maken, kan wijzen op de vloed van namen die nu en dan over de lezer wordt uitgestort. Het is de keerzijde van de zucht naar detaillering die elders uiterst welkom is.

Een ander punt van kritiek is dat de aandacht voor de details het zicht op het geheel soms lijkt te vertroebelen. Op drie plaatsen tracht Wildemeersch het oeuvre van Claus in zijn totaliteit te karakteriseren. Hij noemt “de spanning tussen werkelijkheid en verbeelding” het thema dat “heel Claus’oeuvre beheerst” (p. 92). Later bestempelt hij Oedipus als “hét boegbeeld van Claus’ oeuvre” (p. 231), om ten slotte “verlangen en vrijheid, liefde en onafhankelijkheid” als “de harde kern van Claus’ werk” op te voeren (p. 290). De Clauslezer herkent hier veel, maar vraagt zich ook af hoe een en ander zich tot elkaar verhoudt.

Ik haast mij in majeur te eindigen. *Hugo Claus. De jonge jaren* is een prachtig boek dat een fascinerende beschrijving biedt van de vroege jaren van een auteur die steeds zijn eigen weg ging, zijn lijfspreuk indachtig: “Niemand zal mij ongestraft vernederen” (p. 120).

G.F.H. RAAT

GEORGES WILDEMEERSCH, *Hugo Claus. De jonge jaren*, Polis, Antwerpen, 2015, 381 p.
